

HERMENEVS

7^e JAARGANG, AFL. 4— 15 DECEMBER 1934

De Orthographia

Simplicius multo scribi linguam Batavorum
Sunt qui posse putent radendis litterulisque
Et casum mire pulchrum genetivum abolendo
Si non funditus at quadamtenus. Edepol annos
5 Ter denos voces renovare insania cogit
Grammaticos clarosque viros doctosque magistros.
Sic sibi res novitate bonas afferre videntur
Et spretis temere exemplis sua tempora nosse.
Pugnaces illos nunc Iuppiter optimus auxit
10 Maximus atque iubet nos scribere „simplificatā”.
Omnes cogit enim doctores Gymnasiorum
Sive volunt servare novas seu spernere leges
Vel curtam panem linguam meruisse docendo
Discipulos artesque simul doctosque gubernans.
15 Arte nova voce aetheria sermone locutus
Adversos simul indoctos omnes superavit.
Sit reverentia par hominis, sit muneris alti,
Semper in ore virum vel vita functus agatur:
Respuimus neque muneribus laeti sumus omnes.
20 Sunt quibus, heu, silvas autumnii tempore primo
Nunc pariles fulvis foliis decorare colores
Atque alias semper decorant non iam videantur
Tertia cum silvis octavaque littera desint.
Sunt celebres piscisque recens anserque puella:
25 Litterulis hic non placuit privatus iisdem,
Illa autem prorsus iuvenem devinxit amore.
Non distant posthac natura orbique parentum,
Emptor et aes: haec verba inter discrimina nulla.
Scribatur de, de, de, de, sine fine iteretur.
30 Antiquam ratione nova mihi perdere noli!

Rotterdam.

W. VAN OORDE.

Eenige aanteekeningen:

¹⁰ simplificada: sc. orthographia.

¹⁰⁻²³ Er zijn inderdaad menschen, die zich de heerlijkheid, die in het bosch te genieten valt en die hen uit het woord „bosch” terstond tegemoet komt, niet voor den geest kunnen halen, als zij lezen over een „bos”.

²³ N.l. de 3de en de 8ste letter van het alphabet.

²⁴ anser puella: mijn hart behoort u, gansch (gans) (N. R. C.)

²⁹ de: van.

De kat in de Grieks-Romeinse oudheid

Alle gymnasiasten hebben wel eens horen vertellen, dat de kat, niettegenstaande haar veelvuldig voorkomen en haar grote heiligheid in Egypte, in de Grieks-Romeinse oudheid als huisdier onbekend was. Misschien hebben zij er als bewijzen bij gehoord, dat in Pompeji vele geraamten van honden, maar geen van katten gevonden zijn, dat in de fabel van de stad- en de landmuis bij Horatius hun rust bij de maaltijd in de stad wordt verstoord door honden, maar niet door een kat, en dat niet de kat maar wel de wezel wordt vermeld als huisdier tegen de muizen, een omstandigheid waarop reeds Aristophanes schijnt te zinspelen. In elk geval heerst bij ieder, die wat van de klassieke oudheid heeft geleerd, de overtuiging dat de kat als huisdier niet voorkwam. Of deze overtuiging nu zo ver gaat, dat men meent dat dit dier in Griekenland en Italië geheel onbekend was, en er dus b.v. ook niet in wilde staat voorkwam, zou ik niet durven zeggen. Wel schijnt Dr. H. M. R. Leopold, de schrijver van de belangwekkende serie: de Leerschool van de spade, dit aan te nemen, en daar hij er van houdt vaste overtuigingen, als daar reden voor is, aan het wankelen te brengen, heeft hij in het derde deel van die serie (blz. 269) een artikel geschreven, waarin betoogd wordt, dat de kat in de oudheid ook buiten Egypte, al was ze geen huisdier, zeer goed moet bekend geweest zijn. Hij wijst op een plaats uit Plinius' *Histor. natur.*, waarin zo precies wordt aangeduid hoe stil de katten de vogels besluipen en de muizen beloeeren, en op de vraag bij Seneca, waarom hoenders wel bang zijn voor een kat en niet voor een hond.

En de voorname reden om dit alles weer eens op te halen is voor Dr. Leopold de ontdekking van een paar reliëfs uit de tweede eeuw na Christus, waarop katten zijn afgebeeld, en van een vrijwel ontoegankelijke vaas in het magazijn van het museum te Napels, waarop zeer duidelijk een kat geschilderd is, en die al uit de vierde eeuw vóór Christus dagtekent. Daarop laat hij dan deze vragen volgen: „waarom poes een luxedier bleef tot in de vierde eeuw na Christus, in Europa even zeldzaam als de aapjes nu, wie zal het verklaren? Stierf ze spoedig na de eerste importatie uit, ging het haar dus als den kameel, dien Agesilaus te vergeefs in Griekenland trachtte te acclimatiseren?”

Het is om nog een paar nieuwe argumenten tegen het huisdier-zijn van de kat aan te voeren, en om te pogen op bovengenoemde

vragen een antwoord te geven dat ik dit probleem van de kultuif-geschiedenis voor de lezers van Henneneus nog eens ophaal.

Het heeft mij verwonderd dat Dr. Leopold, waar hij zelf de bewijzen aanvoert die tegen het huisdier-zijn pleiten, niet heeft gezocht bij de zgn. fabelen van Aisopos; misschien deed hij het wel, maar hij vermeldt het niet.¹ Toch moeten die fabelen in dit vraagstuk wel als een belangrijke bron beschouwd worden. Nu is het met die fabelen eigenaardig gesteld. Het gaat er mee als met de gedichten van Homeros. Zij hebben evenveel of liever nog meer roem verworven, en van hun auteur weten we eigenlijk even weinig als van Homeros. Als wij de door Herodotos (II 134) meegedeelde overlevering mogen geloven, was hij een slaaf op Samos ongeveer in het midden van de zesde eeuw vóór Christus, en werd in Delphi vermoord. Lateren spreken —misschien om van die moord een verklaring te geven — nu eens van zijn boze tong, dan van een diefstal, door hem gepleegd. Men bracht hem ook in verband met koning Kroisos, en met de zeven wijzen, en beschreef zijn persoon als gebocheld, in elk geval mismaakt. Of hij zelf ooit iets opgeschreven heeft, is onbekend. In de volgende eeuw moet er toch wel een verzameling fabelen op zijn naam in omloop geweest zijn, daar Socrates zelf vertelt dat hij er zich in de gevangenis mee bezig gehouden heeft ze in versmaat over te brengen.

Dit feit en het herhaalde gebruik dat latere schrijvers er van hebben gemaakt, bewijst hoezeer ze in de smaak vielen, en hoeveel ze dus gelezen moeten zijn. Toch is daarvan rechtstreeks niets tot ons gekomen. Wij hebben alleen uit de latere oudheid bewerkingen in versmaat: Griekse, n.l. van Babrios, en twee Latijnse, van Phaedrus en v. Arianus. In vele handschriften van de Middeleeuwen komen echter Griekse prozaverzamelingen voor, die naar den inhoud zeker op de oudheid teruggaan, al zij n ze misschien later wat uitgebreid, en welke door Carolus Halm in één Teubnerdeeltje zijn verzameld.² Wij hebben met het een en ander zeker wel alles bij elkaar wat er in de oudheid aan fabelen geproduceerd is.

¹ De voornaamste bronnen voor het dierenleven in de oudheid zijn:

Victor Hehn, Kulturpflanzen u. Haustiere im Altertum en Otto Keiler: Tiere des klassischen Altertums; verder o.a. nog: B. v. Keitz, Tierfreundschaft im klassischen Altertum.

De fabel van de stad- en de landmuis citeert Leopold uit *Horatius*.

² Er zijn ook Latijnse verzamelingen uit de Middeleeuwen: wat daarin voorkomt, dat niet bij Phaedrus of Arianus te vinden is, stamt stellig uit Middeleeuwse tijd, en is dus voor ons onderwerp niet van belang.

Welnu, in die alle wordt bij Phaedrus éénmaal, en in de Griekse verzameling driemaal een kat ingevoerd — n.l. in dat bovengen. prozadeeltje — elk in verschillende omstandigheden.

Bij Phaedrus in de fabel waarin een arend een kat en een zwijn hun nest in en onder dezelfde eikeboom hebben gemaakt; hier is het al zeer duidelijk dat er alleen van een wilde kat sprake kan zijn. In de Griekse verzameling is het eerst een kat die een haan gepakt heeft, en verslindt op grond van allerlei beschuldigingen. „Nu zullen onze tamme katten zelden een haan aanvallen; als ze het doen worden ze zeker door de mensen afgemaakt; uitzonderingsgewijze zou het natuurlijk kunnen voorkomen; maar het is zeker veel waarschijnlijker, dat een kat van een wilde soort bedoeld wordt, die over het algemeen groter en sterker is. Van de tweede fabel is het begin: „In zeker huis waren vele muizen. Een kat, die dat gemerkt had, ging daarbinnen.”

In een derde en vierde fabel komt een kat een hoenderhof binnen natuurlijk met vraatzuchtige bedoelingen, maar in een doktersvermomming, omdat ze gehoord heeft dat er zieke kippen zijn. In deze beide fabels ligt het ook veel meer voor de hand aan een wilde of altans halfwilde kat te denken dan aan een tamme. Andere fabels spreken van de tegenstelling tussen muis en wezel, en noemen de wezel bepaald als huisdier tegen de muizen, zodat men met die tegenstelling veel meer vertrouwd blijkt te zijn dan met die tussen kat en muis. Met de *mens* wordt de kat in elk geval nooit in verband gebracht; en dat gebeurt juist wel met de wezel, in de fabel waarvan de inhoud is dat een wezel verliefd was op een knappe jonge man en Afrodite smeekte haar in een mooi jong meisje te veranderen. Zo gebeurde, en de jonge man van zijn kant verliefd geworden, nam ze in zijn huis. Maar toen Afrodite, om te beproeven of ze haar vroegere aard nu ook geheel vergeten had, in de kamer een muis liet lopen, en ze daar dadelijk op af vloog, werd ze door de vertoornde godin weer in haar oude gedaante omgetoverd. Lafontaine heeft, om de fabel voor zijn landgenoten waarschijnlijk te maken, de wezel door een kat vervangen, en bovendien de liefde geheel van de kant van den man laten komen.

De Griekse dichter Simonides, blijkbaar een hevige vrouwenhater, heeft allerlei types van vrouwen met dieren vergeleken; daaronder is maar één goed type, dat hij met de *bij* vergelijkt; alle andere zijn slecht of minstens onaangenaam, en daarom vindt

hij als voorbeelden de vos, de aap, het varken, de hond, de ezel enz., maar als hij een valse vrouw wil vergelijken, heeft t hij daarvoor niet eens een dier bij de hand, maar vergelijkt haar met de zee; wel een bewijs hoe zelden hij en misschien zijn gehele tijd — hij leefde zeker al vóór de 5^e eeuw voor Christus — een kat moet hebben bijgewoond ; want al bestrijden velen dat de kat vals is, die indruk maakt ze toch.

De bovenstaande voorbeelden lijken mij nieuwe argumenten voor het feit, dat de katten in de Grieks-Romeinse oudheid, de periode die we maar met het gewone jaartal 476 of voor mijn part een eeuw eerder, zullen laten eindigen, geen huisdieren zijn geweest; indien een enkele familie er eens een als zodanig gehad heeft, dan verzwakt dat deze uitspraak evenmin, als de omstandigheid dat er wel eens een tam aapje in een gezin leeft de uitspraak, dat de aap bij ons geen huisdier is.

Volgen de vragen van Dr. Leopold, waarom de poes tot in de 4de eeuw na Christus luxedier bleef. „Stierf ze spoedig na de eerste importatie uit, ging het haar dus als dien kameel, dien Agesilaus te vergeefs in Griekenland trachtte te acclimatiseren ?”

Ik denk dat we deze vraag lang zoölogiese weg, d. w. z. uit de aard van de kat zelf moeten verklaren. Het is niet te ontkennen dat de kat zich niet zo innig hecht aan de mens als de hond. Ze houdt zeker van de gezelligheid, zoals voldoende uit het vleien, strijken en snorren blijkt, en er kan misschien tussen enkele exemplaren van mens en kat een band van innigheid ontstaan, maar met de hond is dat bij behoorlijke behandeling zonder uitzondering het geval. Als een gast eenmaal gezeten is, kan de kat hem wel eens familiaar op de schoot springen, maar ze zal een gast niet licht dadelijk aan de voordeur vriendelijk verwelkomen. Ze werkt ook nooit *samen* met de mens. Ze vangt de muizen voor hem, maar doet dat ter bevrediging van eigen lust, en steeds geheel op zich zelf. De hond daarentegen werkt in verschillende gevallen met de mens samen: op de jacht, bij de kudde en ter verdediging van zijn persoon, waartoe hij zelfs geheel ongevraagd het initiatief neemt, en laat zich door hem allerlei kunsten leren. Hij maakt graag lange wandelingen met zijn meesters en als hij dan niet altijd bij hem blijft, dan is het omdat sterke ogenblikkelijke indrukken tijdelijk zijn aanhankelijkheid en gehoorzaamheid doorkruisen. Van wandelingen, laat staan lange, van mens en kat is nooit sprake.

De hond heeft dus stellig veel meer behoefte aan en liefde voor den mens dan de kat. Zoölogen verklaren dit ten dele uit het feit dat de rasgenoten van de hond en zijn waarschijnlijke voorvaderen: de wolf en de jakhals, ook steeds in troepen leven, terwijl dat met die van de kat: de wilde kat, de leeuw, de tijger, nooit het geval is. In samenleving met de mens bewaart de kat dan ook groter zelfstandigheid. Dat is alles zeker het gevolg van een grote aangeboren schuwheid. Zelfs de tijger pleegt voor de mens, altans van uitheemse kleur, eerder weg te lopen, dan hem te naderen en aan te vallen. Al is dus de aanwezigheid van de kat in Italië en Griekenland geconstateerd, dan behoeft het ons toch niet te verwonderen dat het eeuwen heeft geduurd, voordat het tot enige toenadering tussen mens en kat gekomen is. In het leven der dieren is zo iets ook niet zonder parallel. Er zijn immers ook vogelsoorten, die altijd teruggetrokken in de bossen hebben geleefd en pas sinds betrekkelijk kort de steden hebben durven naderen, waar ze zich nu geregeld in de tuinen vertonen.

De schuwheid en spookachtigheid van de kat, vooral in het nachtelijk duister, haar onhoorbare bewegingen en bijzondere gedragingen hebben haar in de middeleeuwen met een geheimzinnig waas omhuld en de roep van voorspellingsgave en van een zekere daemoniese kracht bezorgd. Het eerste leeft nog voort in het geloof dat als een poes zich bijzonder zorgvuldig wast, er gasten komen. Speciaal in zwarte katten meende men een verschijning van heksen te zien. Deze griezel, welke sommige mensen nu nog voor katten voelen, kan de toenadering ook wel hebben vertraagd. De verspreiding is dan ook langzaam gegaan. In Italië zijn ze tegenwoordig echter zo algemeen en familiaar, dat men ze ook tijdens de dienst ongehinderd door de kerken laat lopen.¹ En verder komen ze overal voor waar mensen wonen behalve in het allerhoogste Noorden.

Er zijn mij hoofdzakelijk 2 katten uit de oude tijd bekend die carrière gemaakt hebben. Ten eerste de algemeen vermaarde gelaarsde Kat en dan de kat van Dick Whittington. De legende

¹ Zou dit in vroeger tijden misschien ook bij ons het geval geweest zijn en daarop gedoeld worden door het schijnbaar zinloze::

Watte ? Zwarte katten met witte poten;
 Heb je ze wel door de kerk zien lopen?

Ik heb van deze zegswijze nergens een verklaring kunnen vinden.

van deze laatste wil ik, als minder bekend, en bovendien gewag makende van landen waar nog geen kat bestond, hier nog even tot besluit heel in het kort vermelden. Dick Whittington komt als doodarme jongeman, tijdens de redering van Edward III, dus tussen 1327 en 1377, in Londen, waar hij, opgenomen in een rijk koopmanshuis, een kat koopt om zich daar op zijn zolderkamertje tegen de ratten en muizen te verdedigen. Als al het personeel van den koopman uitgenodigd wordt enig bezit op een van zijn schepen mee te zenden om er zaken mee te doen, kan hij alleen zijn kat meegeven. Als hij daarna, door de keukenmeid voortdurend mishandeld, wegloopt, wordt hij door de klokken van Bow-church in wier klank hij dit meent te horen:

Turn again, Whittington,
Lord Mayor of London,

gewaarschuwd terug te keren, en het nog een poos uit te houden. Het schip is intussen aan een of andere Morenkust geland, waar het hele hof en hele land steeds door duizenden ratten en muizen wordt lastig gevallen, waartegen men geen middel heeft, daar er geen katten zijn. De koning koopt nu voor enorme schatten de kat met haar jongen van het schip, die daar onder het ongedierte dadelik schoon schip heeft gemaakt. De schatten worden na de terugkeer van het schip aan Whittington ter hand gesteld. Hiermee in een welverzorgde, welgeklede, knappe jonge man veranderd, trouwt hij met de dochter van den koopman, en wordt door zijn inzicht in handelszaken en braafheid later lord Mayor of London.

Deventer.

J. BERLAGE.

Augustinus over „de wederhelft”

In het vorige nummer vestigt de heer Torenbeek de aandacht op de bekende passage uit Augustinus' *Confessiones*, waarin hij zijn droefheid beschrijft over het sterven van een vriend. Augustinus zegt daar (IV, 6): „Terecht heeft iemand zijn vriend genoemd: de helft van zijn ziel. Want ik gevoelde, dat mijn ziel en zijn ziel één ziel geweest waren in twee lichamen, en daarom was het leven mij tot een verschrikking, omdat ik niet als helft wilde leven, en daar-

om wellicht vreesde ik te sterven, opdat hij, dien ik zoozeer bemind had, niet geheel zou sterven". De heer Torenbeek merkt op: „Het is zeker wel niet mogelijk, meer ernst te maken met het „,dimidius” dan het hier gebeurt.” Zoo kan men het bezien. Maar we zouden ook kunnen zeggen: Het is zeker wel niet mogelijk in nog holler rhetorische phrase om te springen met het citaat uit Horatius (Od. 1, 3, 8). Wat Augustinus hier schrijft is bombast.

Mijn groote liefde voor Augustinus verhindert me niet dat te zeggen en ik doe hem geen onrecht er door. Immers ik verkeer met mijn veroordeeling van deze passage in het allerbeste gezelschap, n.l. in dat van den auteur zelf. In zijn *Retractationes* heeft hij een soort van autobiografie gegeven gepaard aan autocritiek. Op de *Confessiones* heeft hij als grijsaard slechts twee aanmerkingen te maken. En één daarvan betreft onze passage. Augustinus zegt (*retract.* II, 32): „In het vierde boek, toen ik mijn ellende beled naar aanleiding van den dood van mijn vriend, zeggende, dat onze ziel in zekeren zin van twee tot één geworden was, zeide ik „,en daarom wellicht vreesde ik te sterven, opdat hij, dien ik zoozeer bemind had, niet geheel zou sterven””; dat schijnt me meer holle rhetorica dan een ernstige belijdenis (*declamatio levis quam gravis confessio*), ofschoon deze dwaasheid eenigszins getemperd is in zooverre, dat toegevoegd is: „,wellicht””.

Augustinus heeft zich blijkbaar even laten gaan. Niet echter in dien zin, dat zijn gevoel hem te machtig werd bij de overdenking zijner vroegere droefheid ; maar zoo, dat de declamator in hem de overhand kreeg. Als hem het „*animae dimidium meae*” van Horatius uit de pen glijdt, dringt de gansche locus zich aan hem op. De vriendschap als de ééne ziel in twee lichamen (*Ovid. Trist. IV, 4, Diog. Laert VI, 1, 20 e. t. q.*) kan hij nu niet meer laten passeeren zonder althans één origineele opmerking gemaakt te hebben. En men zal moeten toegeven, dat men een rhetor uit de 4e eeuw moet zijn om de smakelooze en overdreven dwaasheid te lanceeren, die hij hier ten beste geeft en die hij later evenzoo veroordeelt als wij het doen. Inderdaad het is de eenige smet, die aan de *Confessiones* kleeft.

De heer Torenbeek maakt ook melding van het plan van Augustinus en zijn vrienden om een soort gemeenschap van goederen te vormen en zoo afgezonderd van de wereld te leven. „Maar toen men begon te overwegen”, zegt Augustinus (*Conf. VI, 14*), „of de

vrouwkens (mulierculae), die sommigen van ons reeds hadden en die wij verlangden te hebben, dit goed zouden vinden (sinerent), sprong dat geheele plan, dat we bezig waren zoo goed in elkaar te zetten, uiteen in onze handen en brak in stukken.” „Mulierculae!” zegt de heer Torenbeek. „Zij tellen minder dan de amici.” Zeker, maar de vrienden overwogen toch, of de mulierculae het wel zouden toestaan. En ze durfden het blijkbaar niet eens vragen. Ze zouden vermoedelijk ook nul op het request gekregen hebben! De vrouw- kens mogen al minder tellen dan de vrienden: ze hadden er toch maar danig den wind onder. Het woordje „sinere” op deze plaats strekke menig man en zijn vrienden tot troost. Maar het doe hem ook zien, dat ook 1500 jaren geleden de vrouw wel eens wijzer was dan de man. Ik kan me niet onttrekken aan de gedachte, dat Augustinus geglimlacht heeft, toen hij deze passage schreef, en ben overtuigd, dat hij meer gevoel voor humor had dan wij bij den grooten Kerkvader zouden verwachten. Slechts één voorbeeld. Wanneer hij (Conf. XI, 12) spreekt over de vraag, wat God deed vóór de schepping, zegt hij: „Ik antwoord (daarop) niet, wat, naar men zegt, iemand eens geantwoord heeft, terwijl hij schertsenderwijs de kracht van de vraag ontweek: „„Hij bereidde de hel toe voor lieden, die naar verborgen dingen speuren””. Begrijpen is iets anders dan lachen. Zoo antwoord ik niet.” Maar intusschen vindt hij het antwoord zoo ad rem, dat hij het niet in de pen houden kan. Zijn zin voor humor heeft Augustinus geërfd van zijn moeder, het klassieke voorbeeld aller vrome moeders, Monnica.

A. S.

Over opvoeding en onderwijs

Drie tijdgenooten laat Tacitus in een *Dialogus* debatteren; zij hebben het over de verhouding tusschen den redenaar en den dichter.

Wij zijn ongeveer in het jaar 77 of 78, 120 jaar na den dood van Cicero, 7 Dec. 43 v. Chr., die voor deze menschen de welsprekendheid uit een verleden voorstelt, als voor ons die van Van der Palm. De een roemt het bestaan van den dichter; hij leeft rustig en naar eigen believen; de ander verkies dat van den redenaar, wiens welsprekendheid ons helpt, als wij een proces hebben, wiens invloed in de staatkunde den gang van zaken beheerscht.

Daar komt Vipstanius Messala binnen; hij mengt zich in de discussie en blijkt met de holle welsprekendheid van de moderne woordkunstenaars (rhetores) allerminst ingenomen; hij houdt een enthousiast pleidooi vóór de bezonnen degelijkheid van de redenaars (oratores), van een vorige generatie.

Een fragment van dit betoog, *Dialogus*, Cap. 28 e. v. volgt hier, liet zal menigeen, ook al is hij nog niet boven een zekeren leeftijdsgrens, goed doen déze taal te lezen; anderen zullen zich erover verbazen, dat wat nu modern kan heeten, lang geleden ook modern geweest is.

Wie immers weet niet, dat de eens zoo veelgeroemde welsprekendheid evenals de overige kunsten in verval geraakt is — niet uit gebrek aan belangstellenden, maar door de onverschilligheid van het opkomende geslacht en door de laksheid der ouders, door de onbedrevenheid van de onderwijzers en doordat men de ouderwetsche zeden vergeet. Het kwaad is in de hoofdstad, Rome, begonnen. Vandaar door Italië verbreid, stroomt het nu reeds door de provincies. Hoewel een ieder zijn eigen omgeving het beste kent, zal ik toch over Rome spreken en over de fouten, die deze stad in het bijzonder eigen zijn en die hier het weligst tieren.

Zij vangen ons op, als wij als kind, nog in de wieg liggen, nemen met den voortgang der jaren toe en verergeren. — Maar eerst een woordje vooraf over de strenge regels van opvoeding, waarmee onze voorvaderen hun kinderen grootbrachten en onderwezen. — De kinderen uit een wettige echt werden niet in het achter-opkamertje van een gehuurde min grootgebracht, maar op de schoot en aan de borst van een moeder, wier hoogste roem het was haar huis te besturen en op te gaan in de zorg voor haar kinderen. — Men koos dan een oudere verwante om aan haar onverdachte en beproefde zeden het geheele kroost van een familie toe te vertrouwen, in haar tegenwoordigheid wachtte men zich wel iets te zeggen, wat onbehoorlijk, iets te doen, wat schandelijk scheen.

De moeder zorgde niet alleen, dat de kinderen leerden, wat hun opgegeven werd, maar nam met een toewijding die toch den afstand wist te bewaren, ook bij hun ontspanning en hun spel de leiding. Zoo heeft, naar wij bij overlevering weten, een Cornelia de Gracchen, een Aurelia Caesar, een Atia Augustus groot gebracht en opgevoed en van deze kinderen leiders in de toekomst gemaakt. De richtlijn van deze straffe opvoeding bedoelde dit: de nog ongerepte, gawe ïiard van ieder kind, door geen verkeerde indrukken van buiten vergroeid, legde zich van meet af aan met hart en ziel toe op onderwijs in kunst en wetenschap. Of er neiging was voor het krijgswezen, of voor de studie der rechtswetenschap of voor de beoefening der welsprekendheid — op liet vak zijner keuze alleen legde de knaap zich toe, daaraan alleen wijdde hij zich geheel.

Maar nu wordt het pasgeboren kind overgedragen aan een of

andere Grieksche gediensstige, aan wie toegevoegd wordt een of andere slaaf, meestal de grootste sukkel van allen, die voor geen ernstige bediening te gebruiken is. Met de praatjes en de verkeerde begrippen van deze omgeving worden de jonge, voor alle indrukken nog vatbare zielen van meet af aan besmet. En er is niemand in het heele huis, die er een zier om geeft, wat hij in tegenwoordigheid van zijn jongen meester doet of zegt. De ouders zelf wennen hun kinderen niet aan fatsoen en niet aan bescheidenheid, maar aan losbandigheid en aan vrijheid, waardoor langzamerhand onbeschaamdheid binnen sluipt en minachting voor zichzelf, geringschatting van anderen.

Andere, voor deze stad kenmerkende uitwassen besmetten, naar het mij toeschijnt, de kinderen reeds voor hun geboorte, de dwaze liefde voor tooneelsterren en het dweepen met gladiatoren-voorstellingen en met paardenrennen. Hoeveel plaats laat een ziel, die daarmee behept en daarmee bezeten is, over voor belangstelling in hoogere, geestelijke waarden? Hoevelen vindt ge, die thuis over iets anders spreken? Welke andere onderwerpen van conversatie beluisteren wij bij de aankomende jeugd, als wij eens een school binnenkomen? Zelfs de leeraren hebben het over niets vaker met hun leerlingen; want zij trachten hen te boeien niet door de strengheid van hun wetenschap, evenmin door staaltjes van hun vernuft, maar door de neerbuigende vriendelijkheid van den stemmenwinnenden candidaat naar een staatsambt en door hun in het gevele te komen met hun praatjes.

Ik ga voorbij het eerste onderwijs in lezen en schrijven, waaraan ook reeds te weinig ernst besteed wordt; evenmin wordt aan de lectuur van goede schrijvers, aan de kennis van het verleden, aan begrip omtrent toestanden, menschen en tijdsomstandigheden voldoende aandacht geschonken; men jaagt de rhetoren na, die les geven in woordkunst; wanneer dit beroep voor het eerst hier ingevoerd is en hoe weinig eerbied onze voorouders voor dit slag leeraar gehad hebben, zal ik straks uiteenzetten.

Eerst moet ik noodzakelijkerwijze aandacht schenken aan die wetenschap, die de redenaars beoefend hebben; hun onvermoeide arbeid, hun dagelijksche overpeinzing, hun gestadige bestudeering van allerhande wetenschappen blijkt uit hun geschriften zelf.

Zoo kan men in de nalatenschap van Cicero duidelijk merken, dat geen kennis, niet van wiskunde, niet van muziek, niet van taalkunde, of van welke andere vrije wetenschap hem ontbroken heeft;

hij verstond de fijne onderscheidingen van het debat, de toepassing van de zedeleer, de bewegingen der lichamen in de natuur en hun oorzaken. Want zoo is nu eenmaal die hoogbewonderde welsprekendheid, zij vloeit rijkelijk over van breede kennis op velerlei gebied en van velerlei wetenschappen; immers het vermogen van den redenaar is niet beperkt, zooals bij de beoefenaars van andere wetenschappen, binnen nauwe en enge grenzen; maar een redenaar is hij, die over ieder vraagstuk zuiver, zwierig, overtuigend, spreken kan, in overeenstemming met het gewicht van het onderwerp, den eisch der tijdsomstandigheden en tot bekoring van zijn toehoorders.

Hiervan waren de ouderwetsche menschen van een vorige generatie diep overtuigd; om dit te bereiken begrepen zij, dat men niet moest leeren declameeren in de scholen der woordkunstenaars, dat men niet met verzonnen, buiten elke werkelijkheid staande vraagpunten de taal slechts en de stem moest oefenen, maar dat men door en door doorkneed behoorde te zijn in die wetenschappen, die over wat goed is en kwaad, wat toelaatbaar en ontoelaatbaar, wat rechtvaardig is en onrechtvaardig handelen. Dit toch zijn de onderwerpen, waarover een redenaar telkens weer komt te spreken. Want in rechtsgedingen spreken wij bijna altijd over wat billijken zedekundige betoogen over wat toelaatbaar, in lof redenen over wat rechtvaardig is, onderwerpen, die heel dikwijls in elkaar overgaan.

Niemand kan over dit alles uitvoerig met afwisseling en met smaak spreken, dan wanneer hij de menschelijke natuur kent en de draagkracht der deugden, den slechten invloed der ondeugden en den aard van die eigenschappen, die noch tot de deugden noch tot de ondeugden behooren. — Een ander voordeel, dat uit die studie voortvloeit: dat gemakkelijker de toorn van een rechter opwekt of sust, wie weet, wat toorn is spoediger tot medelijden beweegt, wie weet, wat medelijden is en door welke gemoedsbewegingen het gaande gemaakt wordt.

De redenaar, aldus toegerust, zal in staat zijn te bestrijden prikkelbaarheid, begeerte, jaloezie, neerslachtigheid of vrees. Hij houdt de teugels in handen om de gemoederen te besturen; en al naar gelang een ieders karakter het eischt, zal hij de teugels strak houden en zijn woorden kiezen naar believen, meester zelf over het woord en gereed om het te hanteeren naar de omstandigheden het, eischen.

E. S.

De magneet in den afgodstempel

Bij de artikelen van Dr. Baumann „Over de wondere kracht van den tnagheetsteen" moge de volgende aanvulling worden gegeven.

Uit den „herfsttijd der oudheid" werd alleen vermeld: Claudius Claudianus, Carmen 30. Interessant is echter ook Carmen 29, Claudianus verhaalt daar van de plechtige bruiloftsfeesten die er in een tempel gevierd werden wanneer een ijzeren Mars door een Venus uit magneetsteen werd aangetrokken.

Baumann eindigt zijn bijdragen aldus: „Redelijker schijnt een mededeeling van dienzelfden Plinius, dat men in oude dagen ook beproefd heeft de kracht van den magneet technisch te benutten. De bouwmeester Dinoharès, zoo lezen we, was van plan geweest den tempel van Arsinoë te voorzien van een uit magneetsteen gemaakt dak waaraan dan het ijzeren beeld der godin zou worden „opgehangen", opdat het in de lucht zou zweven. De dood van den bouwmeester en van zijn lastgever Ptolemaios hadden evenwel de verwezenlijking van dit fantastische denkbeeld verhinderd."

Hier mag toch wel worden vermeld, dat de verwezenlijking van dit fantastisch denkbeeld bericht wordt door minstens drie schrijvers uit den „herfsttijd der Oudheid".

Augustinus verhaalt in *De Civitate Dei* XXI, 6 (ed. Dombart-Kalb II S. 499) dat in een Venus-tempel magneetsteen waren aangebracht in den vloer en in de bezoldering zoodat het ijzeren afgodsbeeld in het midden van de zaal werd vastgehouden en het dengenen die niet wisten wat er onder en boven was toescheen alsof het beeld door goddelijke kracht vrij in de lucht hing.

Augustinus noemt geen plaats maar iets vroeger (ca. 403) spreekt Rufinus in zijn voortzetting van de Kerkgeschiedenis van Eusebius XI, 23 (ed. Schwartz S. 1027) over den Serapis-tempel van Alexandrië. In dien prachtigen tempel van marmer en edel metaal stond een enorm Serapis-beeld dat met de uitgestrekte handen de wanden raakte. Er was ook een beeld van Sol, uit heel fijn staal vervaardigd. In een bepaalden stand werd dit opgetrokken door een magneet die in de zoldering was aangebracht. Opdat nu de aanwezigen het bedrog niet zouden bemerken wanneer het beeld weer omlaag kwam, riepen de priesters: „Sol is opgestegen om, na Serapis begroet te hebben, weer naar zijn plaats terug te keeren."

Ongeveer hetzelfde wordt, ca. 450, verhaald door Augustinus' leerling Quodvultdeus van Carthago (Ps. -Prosper) in *De promis-*

sionibus et praedictionibus Dei III, 38 (Migne P. L. 51, 834). fii spreekt over denzelfden Serapis-tempel en zegt: „Quadriga ferrea nulla basi suffulta, nullis uncis infixis parietibus colligata, in aëre pendens, cunctis stuporem ac velut divinum subsidium oculis mortalium exhibebat.” Die quadriga behoeft natuurlijk niet in tegenspraak te zijn met het beeld van Sol, waarvan Rufinus bericht. Beide schrijvers zullen den zonnewagen bedoeld hebben. Quödvaltdeus vervolgt: „Quam tamen lapis magnes, qui ferrum vi sibimet attributa suspendit (we corrigeeren hier den tekst naar cod. Trevir 36, saec. VIII), eo loco camerae affixus, totam iilam machinam sustentabat.” Maar dan vermeldt hij tevens de ontdekking van het bedrog: „Itaque cum quidam Dei servus inspiratus intellexisset, magnetem lapidem statim ut camerae substraxit, omne illud ostentum cadens confractum comminutumque ostendit divinum non esse quod mortalis homo firma verat.”

We blijven erbuiten wat er van die verhalen te gelooven is, maar meenden toch dat het interessant genoeg was om het ter aanvulling hier mede te deelen.

Nijmegen.

D. FRANSES, *O.F.M.*

Schema voor de Sacra Lectio

De herkomst van onderstaand gedicht is schrijver dezès onbekend. Hoewel men geen Peerlkamp of Hartman behoeft te zijn om de poëtische waarde ervan te kunnen beoordeelen, toch vond de Redactie 't curieus genoeg om 't in Hermeneus te plaatsen: aan haar verzoek er enkele aantekeningen aan toe te voegen, geef ik gaarne gehoor.

Adventus proprie vult sermones Isaiae.
 Post Natale sacrum recitat sacra lectio Paulum.
 Quinque libros Moysis tibi septua quadraque misit.
 Vult tibi scripta legi Jeremiae passio Christi.
 Actus Apostolicus sequitur post Pascha legendus.
 Hinc Apocalypsim lege canonicasque vicissim.
 Post Pentecosten Regum liber exit in hostem.
 Inde per Augustum retinet Sapia scutum.
 Per totum mensem sapiens Salomon tenet ensem.
 Cantat September Job, Tobiam, Judith, Esther.
 Octobri mense Machabaea trophaea recense.
 Isti: Ezechiël, Daniël durabunt mense Novembri,
 Postea tu repetas bis sex in fine Prophetas.

De Katholieke Kerk schrijft haar geestelijken 't dagelijksch breviergebed voor, verschillend voor iedere dag van het Kerkelijk jaar. 'n Klein gedeelte van dit dagelijksch gebed wordt ingenomen door 'n lezing uit de Schriftuur (sacra lectio), volgens 'n vast i schema. Dit schema nu is hier in vers gebracht.

Bedoeld schema ziet er sinds eeuwen uit als volgt:

Vanaf den isten Zondag van de Advent, 't begin van het kerkelijk jaar, (tusschen 27 Nov. en 3 Dec. inclusive) tot aan Kerstmis: uit Isaïas.

Na Kerstmis en Driekoningen: uit de Brieven van Paulus. Vanaf Zondag Septuagesima (\pm 70 dagen vóór Paschen): uit de Pentateuch.

Vanaf Passiezondag (14 dagen vóór Paschen): uit Jeremias. Gedurende de 2de en 3de week na Paschen: uit de Handelingen der Apostelen.

Gedurende de 40 week na Paschen: uit de Openbaring van St. Jan. Gedurende de 5^e, 6^e en 7^e week na Paschen: uit de brieven van Jacobus, Petrus, Joannes en Judas.

Vanaf de 2de week na Pinksteren tot en met de maand Juli: uit de 4 boeken der Koningen.

In Augustus: uit Boek der Spreuken, Prediker, Boek der Wijsheid en Ecclesiasticus.

In September: uit Job, Tobias, Judith en Esther.

In October: uit de twee Boeken der Machabeeën.

In de eerste helft van November: uit Ezechiël en Daniël.

In de tweede helft van November: uit de 12 Kleine Profeten.

Over de versregels zelf nog dit:

't Zijn quantiteerende hexameters, in ieder vers is 'n caesura penthèmimerès, de beide vershelften rijmen (halfrijm in vers 3 en 7, géén rijm in vers 12). Dus z.g. versus Leonini (vgl. 't bekende: *Hac sunt in fossa//Bedae Venerabilis ossa*).

In vers 6 beteekent *vicissim*: op de rij af.

In vers 7 is 't niet onaardige „*exit in hostem*” letterlijk op te vatten.

In vers 8 en 9 zijn met *scutum* en *ensis* wellicht de *aequitas*, het geestelijk wapen der gerechtigheid, bedoeld; cfr Sap. V. 20.

Sapientia in vers 8 is 'n kerkelijk geijkte verzamelnaam; Salomon 1 vers 9 dè auteur κ . ϵ . op dat gebied.

P. W.